

Kirkegårdskultur 1821-2021

Næstved Gamle Kirkegård

Kirkegårdskultur 1821-2021

Næstved Gamle Kirkegård

I år er det 200 år siden, at Næstved Assistenskirkegård, Vestre Kirkegård eller i dag blot Gamle Kirkegård blev taget i brug som Næstveds kirkegård. Det skete, fordi de gamle, middelalderlige kirkegårde omkring Sct. Peders Kirke og Sct. Mortens Kirke inde i den gamle, lukkede købstad med byportene var stærkt under pres som byens eneste kirkegårde.

Man ønskede ordnede forhold med en begravelsespraksis, som levede op til tidens krav. Det var vanskeligt på de små og trængte kirkegårde omkring kirkerne. Få år tidligere var det i 1805 endda slut med at begrave inde i selve kirkebygningerne, og nu ville man få helt styr på begravelserne. Derfor gav man byerne lov til at erhverve jord uden for byportene, hvor man i første omgang kunne anlægge aflastende kirkegårde. I Næstved kom den dog hurtigt til at erstatte de gamle kirkegårde helt. Man købte marken lige uden for Østerport for enden af Østergade. Nu skulle man blot finde de første, som ville bryde med århundreders praksis og lade sig begrave på åben mark uden for byen. Det skete den 7. december 1821, da de gode borgere Posselt og Tissott blev begravet. Dermed var der åbnet for de nye tider. Det er netop i år 200 år siden.

Den katolske middelalders kirkegårde

Indtil 1821 var der i Næstved to kirkegårde inde i selve byen omkring sognekirkerne Sct. Peder og

Sct. Morten. Disse kirkegårde havde været i brug, siden kirkerne blev bygget senest i 1100-årene, formentlig endnu tidligere.

I den katolske middelalder blev de suppleret med kirkegårde ved byens to tiggermunkeklostre, gråbrødrenes franciskanerkloster og sortebrødrenes dominikanerkloster fra 1200-årene, som endda blev suppleret i 1300-årene med kirkegården ved Helligåndshuset i Ringstedgade.

Det middelalderlige Næstved var således som bysamfund forsynet med ikke mindre end fem kirkegårde. Særligt fornemme begravelser foregik for øvrigt i selve kirkebygningerne, hvad enten det var en sognekirke eller en klosterkirke.

Skovkloster havde ved klosterkirken sin egen kirkegård, som var i funktion også efter Reformationen, indtil den blev erstattet af Gravlunden fra begyndelsen af 1800-årene.

I Aaderup var der kirkegård ved kapellet til Sct. Jørgens Hospital frem til Reformationen.

I Næstved var alle byens indbyggere i århundredet blevet begravet her midt i den levende by, og kirkegårdene var en del af byens offentlige pladsdannelse, hvor man mødtes f.eks. efter gudstjenesterne.

Med Reformationen i 1536 lukkede man tiggermunkenes to klosterkirkegårde i byen. Helligåndshusets kirkegård overlevede til 1804. Derefter måtte alle benytte de to sognekirkegårde. Det gav naturligvis pladsproblemer, at alle skulle begraves i de samme begrænsede arealer. På Sct. Peders Kirkegård blev pladsen endda mindre i takt med, at der blev bygget flere huse på selve kirkegården øst og nord for kirken.

Gravlunden ved Herlufsholm 1804

Et særligt kapitel i Næstveds kirkegårdskultur tegner sig i og med, at Lille Næstved, som i middelalderen og frem til 1569 havde været en integreret del af Sct. Peders Sogn, nu blev indlemmet i det Skovkloster Sogn, som i 1563 var skabt af landsognene Ladby og Vridsløse om benediktinerklostret Skovklosters tidligere klosterkirke, og som siden 1569 har heddet Herlufsholm Sogn. Sognets beboere blev begravet i Herlufsholm Kirkes egen kirkegård, som siden middelalderen lå umiddelbart nord og vest for kirken. Men fra 1804 begyndte man at tage Gravlunden i brug som en ny, romantisk landskabskirkegård på en bakke nord for Her-

lufsholm i det, der hed Kalkovnsskoven. Gravlunden blev hurtigt udvidet. Dens centrale del blev opdelt mellem de respektive landsbyers gårdmænd, medens landsbyernes husmænd fik plads neden for gårdmændenes afsnit. Gravlunden, nu Herlufsholm Kirkegård administreres af Herlufsholm, som også passer på de to gamle landbykirkegårde i Ladby og Vridsløse.

1821 Assistenskirkegård

I 1821 blev der som sagt givet tilladelse til, at købstæderne erhvervede arealer uden for byerne med henblik på, at man kunne anlægge assisterende kirkegårde, der skulle tage presset fra de tæt udnyttede kirkegårde omkring de gamle sognekirker inde i byerne. I Næstved købte man af købmand Simonsen for 600 rigsbankdaler et vænge uden for Østerport ved sydsiden af Præstøvej. Vænget var på de tre sider heget med et stengærde, på den søndre side opførte man en jordvold.

Her ude under åben himmel med en formidabel udsigt fra toppen af Åsen var der intet folkeliv, de nye grave lå i begyndelsen ensomt under lærke-

Mindesten for de to første begravelser i 1821.

sang. Man havde derfor et problem, nemlig i den kolde december i 1821 at finde et par velansete borgere, der ville være med til at bryde ny grønsvær ved at lade sig begrave som de første på den ny kirkegård uden for byen. Det lykkedes at formå de efterladte til henholdsvis den 47-årige regimentskirurg ved Sjællandske Lansenerregiment Henrich Abraham Posselt og den 58-årige urmager Jean Daniel Tissot, begge fra Sct. Peders Sogn, til at lade disse to borgere begrave som de første. Den 7. december indviede pastor Peder Holst fra Sct. Mortens Kirke kirkegården.

De to pionerers gravsten er for længst gået tabt, men i 1946 blev der for hver udformet en mindesten. De to mindesten ligger nu på arealet inden for porten ind mod byen. Med disse to begravelser var der åbnet for, at også andre borgere kunne følge de gravlagtes modige eksempel og blive begravet her, og inden for et par årtier skete alle nye begravelser på assistenskirkegården, hvorefter bykirkegårdene gik helt ud af brug.

Assistenskirkegården fra 1821, som også kaldes Vestre Kirkegård, i dag Gamle Kirkegård, blev ud-

Gravminde over familien Lindholm, 1822.

videt i flere omgange, nemlig i 1871, i 1896, i 1919 og i 1935 (se side 10).

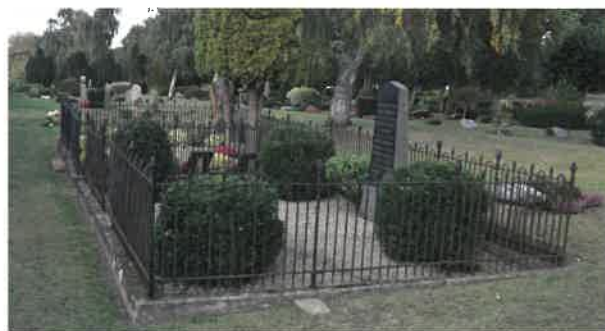
Gravgitre

Kirkegården har i høj grad ændret karakter gennem sin 200-årige historie. Vi mangler billeder af situationen i de første mange år og har kun enkelte bevarede gravminder, det første fra 1822. Det er gravmindet over brødrene, bager Christen Lindholm (1767-1822) og købmand Henrik Lindholm (1773-1822) med hustruer, søstre Ane Sophie (1771-1858) og Ane Marie (1769-1837) f. Kuntze. Gravmindet er en grotte i sandsten.

Tidligere har mange gravsteder været indhegnet af gravgitre. Der er stor forskel til dagens åbne parkanlæg med gravminder i græs under høje træer.

Kun enkelte af de gamle gravgitre er bevaret. Et af dem står på gravstedet over klasselotterikollektør Carl Hansen (1818-1904) og hans familie.

Senere blev gravgitrene, nogle af træ, de fleste af jern, erstattet af lave hække omkring de enkelte

Bevarede gravgitre, forrest klasselotterikollektør Carl Hansen, 1904.

gravsteder, og dermed fik kirkegården et langt mere åbent udseende, hvor det med tiden blev muligt at færdes lettere på tværs.

I takt med, at urnebegravelser blev mere almindelige, betød denne udvikling mindre pres på behovet for plads. Det betød igen, at mange gravsteder kunne nedlægges og blive erstattet af græsplæne. Samtidig blev det mere ualmindeligt for familierne selv at passe de gamle gravsteder. Kirkegårdens personale overtog pasningen, hvilket betød rationaliseringer. Til sammen betød disse tendenser, at kirkegården antog karakter af den åbne bypark med spredte gravminder, som vi ser i dag. Hver især kan tendenserne studeres i mere rendyrket form på Østre Kirkegård.

Kapellet 1933

Ligbrænding slog først igennem i Danmark i begyndelsen af 1900-årene. I begyndelsen var Folkekirken imod ligbrænding. Slagelse lagde i 1926 ud med det første krematorium på en folkekirkegård, og 7 år senere indviede man i 1933 på Gamle Kirkegård et nyt kapel og krematorium med kolumbarium, tegnet af arkitekt Johannes Tidemand-Dal (1882-1961), som selv er begravet på kirkegården. Siden middelalderen havde jordfæstelse eller kistebegravelse været den enerådende begravelsesform i det katolske og det lutheranske Danmark. Først med oplysningstiden og det moderne gen-

nembrud begyndte ligbrænding at optræde, ikke mindst i de store byer af rationelle og hygiejniske grunde. Ligbrændingen ender med en urne med aske. Urnen kan graves ned, eller den kan få sin egen hylde i et kolumbarium, egentlig et "dueslag", som er en urnehal med nicher i flere etager, hvor urner kan placeres på hylder efter klassisk romersk forbillede.

Endnu i dag findes der et antal urner på hylderne i kolumbariet, heriblandt et par fra Kählers Fabrik, som er formgivet af Svend Hammershøi (1873-1948) i 1930'erne i hans karakteristiske organiske stil og med den smukke gråhvide glasur, skabt af Jens Thirslund (1892-1942). Således slår Næstveds historie endnu igennem også i kolumbariet!

Et andet markant kunstværk ved kapellet er skulpturgruppen i marmor af Marsk Stigs Døtre, skabt af billedhuggeren Laurits Prior (1840-1879). Gipsen til skulpturen tilhører nu Ribe Kunstmuseum. Kirkegården rummer masser af lokal personallhistorie. Her ligger en lang række prominente Næstvedborgere sammen med almindeligt godtfolk. Til sammen danner de et fælles mindesmærke over byens historie i de sidste 200 år.

Kirkegården er i dag en kombination af begravelsesplads og bypark, fuld af smukke, specielle og spændende mindesmærker, og en slentretur på

Øverst: Herman A. Kählers familiegravsted, 1917. Marsk Stigs Døtre. Karl Hansen Reistrup, R. af Dbg., gravminde 1929.

Midt: Bevaret gravmonument. Hermann J. Kählers gravsten, 1884. Engel på kapellet.

Nederst: Tidemand-Dals gravsten, 1961. Urner i kolumbariet, urnen øverst to. er designet af Svend Hammershøi. Kobberrmed Ole Rasmussens familiegravsted, 1944.

græsset under de høje træer og blandt gravstenene er en tur i byens historie.

Kähler-gruppen

Blandt kirkegårdens gravsten kan særligt fremhæves en gruppe, som minder os om den betydning, som Kählers keramiske værksteder fik for Næstved i sin tid fra 1839 frem til vor tid. Gruppen omfatter gravsten over pottemagere, keramikere og kunsthåndværkere, som har gjort Næstved berømt.

Ældst er den sorte tavle, som gemmer sig i hækken til venstre for indgangen ved Østerport over for Østergade. Den er sat over den første Kähler i Næstved, nemlig Hermann J. Kähler, født i 1808 i Heiligenhafen i Holstein og død i Næstved i 1884. Han kom til byen i 1837 og begyndte sin egen virksomhed i Kindhestegade i 1839.

Hans søn, lervarefabrikant Herman A. Kähler (1846-1917) og familie, mindes på en enkel natursten, som knapt afspejler Kählers store betydning

"Mor".

for Næstveds omdømme i det danske samfund, men som går fint i tråd med den beskedne måde, familien har markeret sig selv på i Næstveds historie.

Et andet eksempel er billedhugger, maler og keramikker Karl Hansen Reistrup (1863-1929), som ligger under en stor stentavle, der bærer et skulpturelt værk af sønnen, arkitekt Urban Hansen Reistrup (1893-1972). Værket består af en portrætbuste af faderen i relief, monteret på hans palet med et par pensler stukket gennem fingerhullet. Derunder læses indskriften, alt i kobber. På stentavlens ende læses: Venner satte dette Minde.

Kobbersmed Ole Rasmussen (1871-1944) hviler under en meget smuk kobberstele, der viser en engel med nedadvendt, slukket fakkelt. Ole Rasmussen var ikke blot en fremragende kobbersmed, han kendes også for sit tætte samarbejde med kunstnere som Karl Hansen Reistrup (1863-1929) og H. A. Brendekilde (1857-1942), som har sat sig spor langt uden for Næstveds grænser.

Familien Borchsenius.

2. verdenskrig

En anden gruppe gravminder er forbundet med 2. verdenskrig. Et af de markante er gravmindet over den 23-årige færing Otto Jacobsen, som faldt i en skudveksling med tyske soldater over en pakked smør nogle få dage efter krigens afslutning. Hans gravminde suppleres med en mindetavle på muren i Ringstedgade 50, hvor han blev skudt og døde 7. maj 1945.

Østre kirkegård

Nøjagtig de samme overvejelser, som i 1821 førte til skabelsen af Gamle Kirkegård, var sidst i 1940'erne anledning til, at Østre Kirkegård med Østre Kapel blev anlagt i 1950-1951 øst for byen som en ny assistenskirkegård. Der var som led i Næstveds bymæssige udvikling blevet for stort pres på Gamle Kirkegård, så derfor købte man et stort areal på den østvendte skråning ned mod den tidligere Storesø ved Rønnebæksholm for her at indrette en ny og moderne kirkegård med plads til såvel jordfæstegrave som urnegrave.

Klippet skulptur.

Der blev udskrevet en konkurrence, som i 1949 blev vundet af de to havearkitekter Georg Boye, senere professor ved Landbohøjskolen, og Knud Preisler, senere kgl. haveinspektør. De tegnede den 8 ha store kirkegård med sekskantede gravgårde med hver sit individuelle præg.

Østre Kapel er opført 1952-1954 ved arkitekterne Hans Chr. Hansen og Viggo S. Jørgensen, begge København. Nord for indgangen ligger kirkegårdskontoret, sammenbygget med kirkegårdens krematorium, som i 1978 afløste krematoriet på Gamle Kirkegård. Det ny krematorium blev lukket i 2013 og erstattet af det fælles krematorium i Ringsted for hele Sjælland. I 1978 blev Østre Kapel renoveret ved arkitekt Knud Toftvad, Næstved.

Østre Kirkegård er anlagt på så store arealer, at der skulle være plads til begravelser i mange, mange år. Samtidig er kirkegården anlagt, så den er sikret mulighed for frit udsyn i landskabet til Rønnebæksholm. Der vil næppe nogensinde blive bygget mellem kirkegården og Rønnebæksholm.

Jowan A. Gergis (1958-2016).

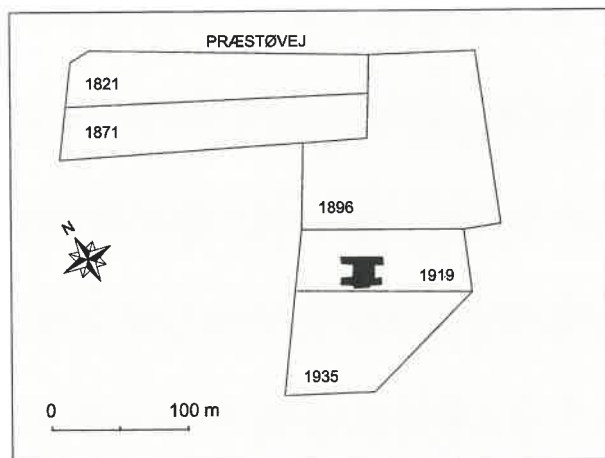
Andre religioner

I 2003 begyndte man at planlægge et særligt afsnit for muslimer på Østre Kirkegård som en funktion af det multietniske samfund, som Danmark har udviklet sig til. Siden da er det muslimske afsnit rent faktisk virkeliggjort i gravgård 15 som en integreret del af Østre Kirkegård. Faktisk er der nu yderligere reserveret en hel gravgård til muslimske grave med den korrekte orientering efter Mekka, gravgård 14, som foreløbig er næsten tom. Det er et udtryk for rettidig omhu.

I den forbindelse er det værd at bemærke, at det jødiske samfund i Næstved aldrig har fundet anledning til at indrette en mosaisk begravelsesplads i Næstved. Man klarer sig med Mosaik Nordre og Vestre Begravelsesplads i København.

Katolske grave på Gamle Kirkegård

Til gengæld har der i mange år været indrettet et afsnit på Gamle Kirkegård, hvor de katolske nonner

Sct. Elisabeth-søstrene fra Sct. Elisabeth-klostret og det tilhørende hospital på Præstøvej er blevet begravet. Søstrene kom til Næstved i 1922 og begyndte i lejede lokaler i Købmagergade, men flyttede i 1923 til Præstøvej, hvor arkitekt Johan Tidemand-Dal tegnede deres nyklassicistiske klosterbygning med hospital i bygningens fulde etager og nonnekloster indrettet under taget. Tidemand-Dal, som også tegnede Vor Frue Kirke fra 1925 over for Gamle Kirkegård og kapellet på Gamle Kirkegård fra 1933, udvidede klostret med en vestfløj i 1935. Søstrene fik egen klosterbygning på nabogrunden i 1977, kaldet Maria-Elisabeth-Hjemmet. Elisabeth-søstrenes sygehus blev i 1980 til kommunalt plejehjem. Klostret blev lukket i 2004, og de sidste søstre flyttede til Tyskland. Men endnu ligger mange af søstrenes grave i et særligt afsnit på Gamle Kirkegård. Som søstre deles de tre til fire om gravsten, som med deres især østeuropæiske navne minder om dette katolske kapitel i det moderne Næstveds historie. I dag er denne del af Gamle Kirkegård et stort set lukket afsnit.

Udvalgt litteratur

Hansen, Palle Birk:

Næstveds gravpladser og kirkegårde
– gravskik i Næstved i 1500 år, Liv og Levn 17 – 2003.

Kragh, Birgitte:

Til jord skal du blive ..., Dødens og begravelsens kulturhistorie i Danmark 1780-1990.
Skrifter fra Museumsrådet for Sønderjyllands Amt 9.
Udgivet i samarbejde med Aabenraa Museum 2003.

Nielsen, Rasmus:

Næstved Købstads Historie, Tredje Del, Næstved Kirker, Næstved 1930

Gravsten over gårdejer Jørgen Hansen (1839-1921) og hustru Karen f. Henriksen (1840-1921) med børn, Aaderup.

Går
Jørgen Hansen
faderup
4. April 1880
11. August 1931
og hustru
Karen Henriksen
2. Marts 1870
1. Oktober 1921

Henriette Hansen
1874 - 1969
Hans Chr. Hansen
1877 - 1967